

Ekkehardt Oehmichen

Klasszikus zene és közönsége

Az ARD komolyzenei tanulmányának eredménye

A klasszikus-zenei hanghordozók csökkenő száma, a koncertlátogatók átlagos életkorának növekedése, a kulturális rádióadók relatíve csekély hatósugara vagy a zeneoktatás névleges jelenléte az iskolákban újból felveti a klasszikus zene jelenének és jövőjének kérdéseit. Különösen az az érdekes, hogy milyen jelentősége van a klasszikus zenének, az ún. komoly zenének a szövetségi német lakosság körében. Melyik népesség-csoport nyitott a klasszikus zene iránt és melyik nem. Kik használják a rádiót és saját hanghordozóikat a klasszikus zene élvezetéhez? Kik teszik ezt csak ritkán vagy egyáltalán semmikor? Kikkel találkozunk a koncerttermekben és kikkel egyáltalán nem?

Az ARD (Német Közszolgálati Rádió- és Tévé-állomások Munkaközössége)

2005-ben széleskörű komolyzenei tanulmányban boncolta a kérdést. Országos reprezentatív felmérés keretében, 6096 véletlenszerűen kiválasztott 14 éven felüli polgárt kérdeztek meg telefonon. A kutatás rendkívülisége abban rejlett, hogy a megkérdezettek nem verbális módon kapták a kérdéseket, hanem 21 részletet játszottak be a klasszikus zene repertoárjából és 4 példát hasonló műfajokból. Alapjában véve a középpontban nem az egyes zenei stílus, hanem a mindenkori zenei megjelenési forma elfogadottsága állt. A tanulmány koncepciója tudatosan vette tekintetbe a tényállást, hogy a klasszikus zeneirodalom nemcsak a magas-kultúra céljait szolgálja, hanem jelen van a mindennapok kísérőjeként is. A befogadó- és élvezeti készségnél tekintetbe vették a

hangulati és szituációs függőséget és kerülték annak veszélyét, hogy előítéletek és szociális elvárások az eredményt torzítsák.

A következő három cikkből az első a szövetségi köztársaság komolyzenei publikumának nagyságrendjével és szociális összetételével foglalkozik. Eszerint a népesség 53 százalékos többsége nyitott a komolyzene iránt.

A második referátumban a rádióban elhangzó komolyzene elfogadottságáról lesz szó.

A harmadik a koncertlátogató közönség nagyságával, valamint szocio-demográfiai és tipológiai struktúrájával foglalkozik. A népesség 38 százaléka mutatkozik hajlandónak hangverseny-látogatáshoz, de csak 6 százaléka teszi ezt gyakran vagy rendszeresen.

Annette Mende/Ulrich Neuwöhner

Ki hallgat ma klasszikus zenét?

A komolyzene-kedvelők szocio-demográfiai struktúrája

A következő cikk arra a kérdésre keresi a választ, hogy manapság kit szólít meg a klasszikus ill. komoly zene. Előtérben áll a komolyzene iránti általános nyitottság. Kit ér el a klasszikus zene és milyen értéket képvisel?

Annak meghatározásához, hogy kik azok akik a komolyzene iránt érdeklődnek ill. annak számára megnyerhetőek, első lépésben két csoportot különböztetünk meg: azokét, akik nyitottak a komolyzene iránt és azokét, akik nem.

A komolyzene iránti nyitottságot viszonylag alacsony küszöbön határoztuk meg. Az értékeléshez használt 21 zenei részletből csupán hármat kellett „nagyon jó”-ként vagy „jó”-ként jellemezni. Újabb kérdés következett arra vonatkozóan, hogy az említett részletek kedveltsége a rádió-, hanghordozó- vagy élőzene koncert /opera hallgatottságból ered-e. A komolyzene iránti nyitottság mértéke a klasszikus zenének a személyhez való közelsége és az utólagosan feltett kérdésekre adott válasz kombinációjából tevődött össze. Az így meghatározott értékelés szerint a népesség 14 éven felüli 53 százaléka fogékony, 47 százaléka viszont nem a komolyzene iránt.

A komoly-zene iránt nyitottak tipikus szocio-demográfiai jellemzői:

- A nők fogékonyabbak a komolyzene iránt (56%), a férfiak kevésbé (44%).
- A komolyzene kedvelői viszonylag magasán képzetek (több mint egynegyede rendelkezik érettségivel vagy/és diplomával).
- Minél idősebbek, annál nagyobb az affinitásuk a komolyzene iránt. Az 50–64 éves korosztályból 64% komolyzene-kedvelő, sőt a 65 éven felettek közül 71 %.

A klasszikus zenéhez való affinitáshoz tehát nyilvánvalóan az életkor és a szociokulturális miliő döntő tényezők. A komoly zene kedvelése nagymértékben függ össze bizonyos zenei szocializációval, gyermekkori és ifjúkori tapasztalatokkal. Az életkor előrehaladásával a komoly zene iránti nyitottság erősödhet is. A komoly zene iránti affinitás azonban egyedül az életkorral nem magyarázható.

Az empirikus látélet egyre nagyobb eltérést mutat a különböző generációk között. Amíg a korosztály 50-től 65 évesig 75%-ban tartozik a komolyzene kedvelők közé, a középkorúaknak, 30–49 évesig, alig a fele. Még akkor is, ha feltételezzük, hogy az utóbbi korcsoport tagjainak érdeklődése a komoly zene iránt később növekedhet, bizonyos, hogy a mostani idősebb generáció színvonalát nem fogja elérni.

Zenei szocializáció – a zenei ízlés kialakulása

A gyermek – és ifjúkori hatásoknak döntő befolyásuk van a zenei ízlés és – differenciális kialakulásában. Ezen idő alatt rögzül a zenei érdeklődés, és stabilizálódnak bizonyos mértékadó recepciós modellek. A komolyzene iránt nyitottak és nem nyitottak vizsgálatánál egyértelműen fellelhetők a gyermekkori benyomások. A komolyzenét elutasítók kevesebb mint egynegyedének vannak pozitív élményei az iskolai zeneoktatással kapcsolatban. Ez a komolyzene kedvelőknél 60%. Az iskolai klasszikus zenei élmények nyilvánvalóan döntő kulcsot jelentenek a zenéhez való kapcsolathoz.

- *Találkozás a komolyzenével az iskolában*
A komolyzenével kapcsolatos iskolai élmények nem mindig hagynak pozitív és maradandó emlékeket. A klasszikus zene kedvelőit és elutasítóit alapjában véve az iskolai zeneoktatás eltérő értékelése különbözteti meg egymástól. A komolyze-

nét nem kedvelőknek kevesebb mint egy-negyedére volt az iskolai zeneoktatás pozitív hatással. Azoknál viszont akik kedvelték, ez 60%.

- *A családi környezet hatása a zenei szocializációra*

A komolyzenére nyitottak és az elzárkózók nyilvánvalóan különbözőképpen szocializálódtak. Különösen a házi-családi környezet jelentett a klasszikus zene iránti affinitáshoz jobb előfeltételeket. A komolyzenével való kapcsolat családi származásuk és szociális környezetük kulturális normájához tartozott.

- *A szocializációs tényezők szubjektív átélése döntő*

A klasszikus zene iránti érdeklődés kifejlődésére döntő befolyása van a szülői háznak és a családi környezetnek. A megnyilatkozó zenei érdeklődés kibontakozásához azonban fontos szerepe van a különböző faktorok szubjektív megtapasztalásának is. Így a két csoporthoz, a klasszikus zene iránt nyitottak és nem nyitottakhoz tartozók, gyermekkori és ifjúkori ízlés-befolyásoltságukat különbözőképpen élték meg és értékelték. A klasszikus zene iránt érdeklődők több mint kétharmada értékelte a szülők vagy a családon belül hallgatott klasszikus zene befolyásolását pozitívnek. A klasszikus zene iránt nem érdeklődőknél ez csak egyharmad. A klasszikus zenei koncertek látogatása a gyermek- és ifjúság éveiben pozitív hatással voltak a mai komolyzene-kedvelőkre. Több mint 80 százalékuk találta az ilyen koncertélményeket kellemesnek. Azoknál, akik a komolyzenét nem szeretik, ez másképp értékelődik. Ezek az események több mint 20 százalékuknál negatív hatást váltottak ki.

A klasszikus zene értéke és imázsa

- *A klasszikus zene nem felel meg a személyes ízlésnek.*

A klasszikus zene felé nem nyitottak viszonylag előítélet-mentesek a komolyzenével kapcsolatban. Ennek a zenének az ő felfogásuk szerint távolról sincs negatív imázsa. Csupán arról van szó, hogy nem felel meg az ízlésüknek. A hiányzó ismeretek, mint a szociális és családi környezet, ahol ugyancsak alig vagy egyáltalán nem lehet klasszikus zenét hallgatni, szintén korlátokat építenek. Azok, akiknek nincs affinitásuk a komoly zenéhez, való-

színűleg életükben nem hallottak még hangversenyt klasszikus zenével.

- *A komolyzene iránt érdeklődők számára a klasszikus zenének nagy értéke van*

Azok számára, akik nemcsak kedvelik a komolyzenét, de aktív zenehallgatók is, a klasszikus zene egy darab életminőséget jelent, valamit, ami az életüket élvezetesebbé, eredményesebbé teszi. Közülük minden második a klasszikus zene hallgatását nemcsak kellemesnek és gazdagítónak találja, hanem számára ez a zene nélkülözhetetlen, fontos alkotója az életének, és érzelmi töltődése miatt saját életérzései kifejezésének tekinti.

- *Zenehallgatási szokások: ismert repertoár az új iránti nyitottság mellett*

A klasszikus zene kedvelőinek körében is jellemző, hogy a komolyzenében erősen valami rendkívülit látnak, valamit, ami a mindennapokból való kiemelkedéshez kapcsolódik. Ezeknek majdnem egy-negyede előszeretettel hallgatja a klasszikus zenét különleges hangulatokban. Szívesen és gyakran hallgatják az ismert repertoárt és kedvenc komponistáik zenéjét. Ez azonban nem jelenti azt, hogy kitérnének új és ismeretlen zeneművek hallgatására. Közel minden második komolyzene kedvelő érdekelt új és ismeretlen művek meghallgatásában.

- *A klasszikus zene iránti érdeklődés a komolyzene kedvelőknél növekedik.*

A komolyzene iránt érdeklődők többségénél érvényes, hogy a klasszikus zene iránti érdeklődésük az elmúlt években tovább erősödött. 43 százalékuk úgy nyilatkozott, hogy szívesen hallgatna több klasszikus zenét. Ez az igény különösen 30 év felett jelentkezik.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a klasszikus zene azok számára, akik azt érdeklődéssel és nyitottsággal közelítik meg, kulturális színvonaluk fontos meghatározójává válik. A klasszikus zene hallgatóinak különösen emocionális elvárásait elégíti ki nagy mértékben, és ezzel hangulati magatartásukban jelentős szerepet játszik.

Hogy állunk a komolyzene-kompetenciával?

A fenti fejezetekben a komolyzene iránti nyitottság kérdése állt az előtérben. Ezek után világos, hogy a németek többségét

általában nem a klasszikus zene vonzza. Vajon milyen mértékű pl. Brahms kedveltsége? A komolyzene iránti nyitottság háttérben igen nagy ízlés-különbségek lehetnek. Miért érdeklődnek a komolyzene kedvelői közül is csak kevesen a „nehéz” művek iránt? Mi az oka annak, hogy a klasszikus zenét szeretőik is inkább vonzódnak az érzelmes, elsősorban melodikus művekhez?

• *A lejátszott zenei szemelvények különböző igényeknek feleltek meg*

Az ARD komolyzenei stúdiója során klasszikus zenéből, valamint jazz, világzene és filmzenéből összesen 25 részletet játszottak be telefonon. A rövid részletek összeállítását különböző ARD rádió-adók zenei szerkesztőségének szakemberei válogatták. A cél az volt, hogy a komolyzene különböző nehézségi fokon szólaljon meg. Kevésbé volt lényeges, átfogó reprezentatív képet adni a komolyzenéről, a klasszikus érdeklődés egyes kompetencia-fokainak felismerése volt a cél.

Öt részlet ismert, bizonyára legalább egyszer hallott művekből (pl. Smetana: Moldva) képezte az első csoportot (Klasszikusok mindenkinek). Jellemző volt ezekre a darabokra, hogy azok számára is „fülbemászó” volt, akik esetleg nem ismerték. A második csoport (Klasszikuskedvencek) ismeretlen darabok iránti nagyobb nyitottságot feltételezett, anélkül, hogy nagyon távolodna a „régiszmesterek”-től (pl. részlet Schubert Pisztrángötöséből). A következő (Műértők) csoport azáltal különbözött az előzőktől, (pl. részlet Richard Strauss Till Eulenspiegeléből), hogy nagyobb érdeklődést feltételezett eltérő zenei stílusok és korszakok iránt. Ennél a csoportnál abból a zeneszociológiai hipotézisből indulnak ki, hogy a „műértők” csoport tagjainak fontosabb le-

het a zene interpretációja a „klasszikus kedvencek”-énél. A következő (Szakavatottak) válogatás abban különbözött a műértők csoportjának zenéjétől, hogy kortárs zenét is tartalmazva, speciális zenetörténeti folyamat ismeretét feltételezte (pl. Beethoven: B-dúr Op, 133 nagy fuga, Stockhausen: III. zongoradarab. 1952–53). A kompozíciók komplexitásának, interpretációjának, hangszerösszetételének felismerése, alapjában véve számottevő előtanulmányokat feltételez. Egy ötödik csoport (Klasszikus zene plusz) más logikát követ. Összesen négy, határos műfajokhoz tartozó darabból áll, (pl. Kronos Quartet: Pieces of Africa, John Williams filmzenéjéből a Star Wars téma). Ezeket a műveket azért válogatták be a kísérletbe, hogy felmérjék a résztvevők hozzáállását olyan zenei stílusok iránt, amelyek inkább a klasszikus zene periferiáján találhatóak. Mindezeket a darabokat véletlenszerű sorrendben, telefonon játszották be a kísérleti alanyoknak. Mindegyikhez feltették a kérdést: Hallotta már ezt a művet? A tetszési index „nagyon jó”-tól (= 1) egészen „egyáltalán nem tetszik”-ig (= 6) terjedt.

• *A komolyzenei kompetencia 8 lépcsőjének különbözősége*

Az ismertség alapján („már egyszer hallottam”) állították össze a 25 zenei szemelvény értékelésének skáláját. Azokat a személyeket, akik több részletet ismertek, egy alacsonyabb, azokat, akik négy szemelvényt ismertek, magas kompetencia szinten értékelték. Ennek alapján egy skálán 8 szintet különböztettek meg (lásd a grafikát). Az ismert tételek átlaga 12, ami 3 és 4 közötti szintnek felel meg. A komolyzenei hallgatói kompetencia-skála egy olyan eszköz, amelynek segítségével vizsgálják, hogy fokozatbeli kompetencia-különbségek a használati magatartás-

ban és zenei szocializálódásban szisztematikusan újra fellelhetőek-e.

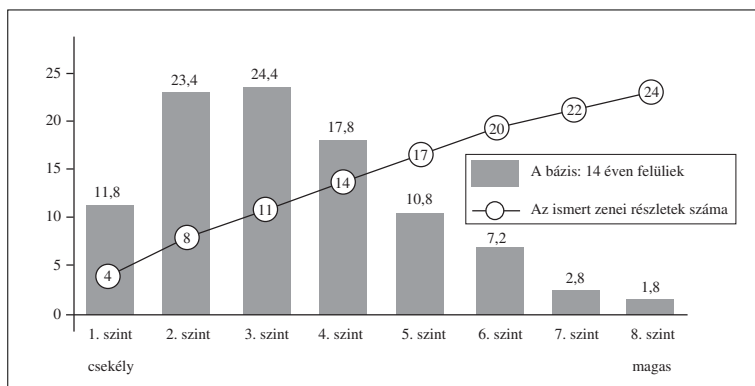
• *Populáris klasszikusok a legjobb eredménnyel minden kompetencia-fokon*

Milyen a kapcsolat a zenei kompetencia és a zenei érték között?

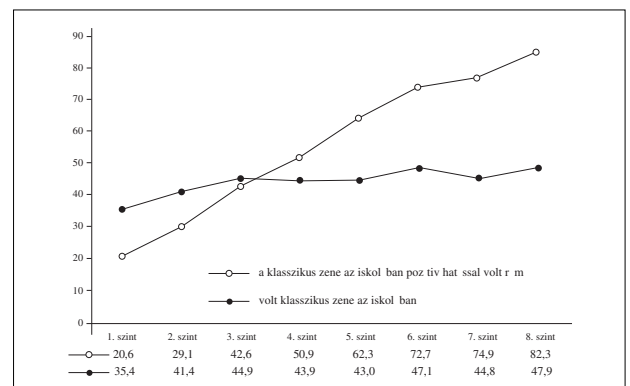
1. A „klasszikusok mindenkinek” kategória zenei szemelvényei mind a 8 kompetencia-fokban a legjobb értékelést érték el. Ezt követte a „Klasszikus kedvencek” mint második legjobb kategória, majd a „Műértők” és a „Szakavatottak”.
2. Az értékelési különbségek az egyes kategóriák között egyre csekélyebbek a kompetencia növekedésével, azaz az elfogadott repertoár érzékelhetően bővül és igényesebbé válik.
3. A növekvő komolyzenei kompetenciánál javul a nehezebb kategóriák megítélése. (Szakavatottak) Mindenesetre még a magasabb komolyzenei kompetencia-szintet elért személyeknél is érvényes a szabály, hogy a populáris zene magasabb elfogadottsági szinten áll.

• *Aki jól ismeri a klasszikus zenét, szívesen is hallgatja*

Az ún. viszonyulás-közeli indikátor segítségével vizsgálták a bemutatott komolyzenei kompetencia skála kifejező-erejét. Egy ilyen indikátorként használták a tanulmányban az általános klasszikus-zene fogyasztási szokásokat. Kiegészítésként még a koncerten, operában, ill. rádióban és hanghordozókon hallgatott klasszikus-zene szerint is differenciáltak. Az eredmény egyértelmű volt. Minél jobb volt az ismeretségi fok (kompetencia szint), annál aktívabb volt a megfelelő program-ajánlatok elfogadása. A klasszikus-zene érték 60 százaléka hetente legalább egyszer hallgat zenét a rádióban vagy hanghordozón. Azok azonban, akik relatív magas

A komolyzene hallgatási kompetencia-szintjei (%-ban)

Klasszikus zene és iskola

komolyzenei-kompetenciával rendelkeznek, a mindennapokban gyakrabban hallgatják a klasszikus zenét hanghordozókról, mint a rádióból.

• *Az életkor összefügg a komolyzenei-kompetenciával*

Idősebbek, nők és magasabban képzettek általában magasabb komolyzenei-kompetencia osztályba tartoznak. Különösen feltűnő az előbbi csoport átlag életkora, ami 57 év, és 11 évvel haladja meg a népesség átlagos életkorát.

• *A zeneértők a klasszikus zenét az iskolában pozitívebben értéklik*

Az egyéni zenei tevékenységnek és a lehetőségnek ahhoz, hogy már gyermekkorban kapcsolatba kerüljenek a szülői házban vagy az iskolában a klasszikus zenével, fontos szerepe van a zenei szocializálódásban. Éppen olyan fontosnak tűnik azonban ezen kontaktusok szubjektív megítélése. Különösen számottevő a kapcsolat kialakulása az iskolában. Habár a vizsgált, különböző komolyzenei-kompe-

tenciával rendelkező személyek iskolai tanulmányaik alatt hasonló mértékben kerültek kapcsolatba a komoly zenével, ennek a kontaktusnak az értékelése igen különböző. Míg az 1. szinthez tartozó személyek csupán 20 százalékban, a 8. szinthez tartozók 80 százalékban ítélték meg az iskolai zenei behatásokat pozitívnak.

Végeredmény

Az előbbiekből azt vonhatjuk le, hogy a népesség viszonya a klasszikus zenéhez igen különböző. Alig 53%-a nyitott a komolyzene iránt és alkalomszerűen hallgat is klasszikus zenét. A fiatalok, az élményorientált médiumfogyasztók nyilvánvalóan kevésbé nyitottak. A komolyzenével való hiányzó kontaktust azonban nem lehet deficitnek felfogni, mivel lévén a klasszikus zene egy tradicionális életstílus kifejezési formája, azt sokszor tudatosan kerülnek. A komolyzene iránt nyitottak nagy csoportjának is különböző kapcsolata van a klasszikus zenével. Egy részük különleges szituációkhoz és hangulatokhoz köti, míg mások a

mindennapok részének érzik. Minél szélesebbé válik a zenei stílus spektruma, annál szűkebb, speciálisabb és idősebb a potenciális hallgatóság.

Az olyan gyermekkori és ifjúkori zenei behatások, pl. aktív muzsikálás, amelyek pozitív érzelmekhez kötődnek, szoros kapcsolatban vannak egy magas komolyzenei kompetencia felépítésével. Azonkívül világossá vált, hogy a komolyzenei kompetencia egyszerűtől a nehezebb repertoár felé épül fel. Fiatal, kevésbé tapasztalt zenehallgatók a populáris klasszikusokat kedvelik. Ez a határos stílusokra is vonatkozik (Jazz, világzene, filmzene).

A médiumok használatának individualizáltsága oda vezet, hogy az olyan programajánlatokkal, amelyek nem az egyéni igény szintet elégítik ki, kevésbé élnek. Különösen a komolyzenei kompetencia középső csoportjaira jellemző, hogy a klasszikus zene inkább hanghordozókon keresztül jut el hozzájuk.

(Das Orchester 2006/12)
Folytatjuk

Ronny Porsch

Önmenedzselő vállalkozó muzsikuskok

Új szakmai képzés-kínálatok a Frankfurt/Main-i Zeneművészeti Főiskolán

Piac-orientáció – vannak muzsikuskok, akik önmagától ettől a kifejezéstől is megvetően fintorognak. Nem csoda, hogy évtizedekig a zeneművészeti főiskolák sem akartak tudni róla. Mégis, megváltozott a gondolkodás erről. Ami más országokban már rég általánosan elterjedt, Németországban is érvényre jut. Tavaly óta működik Frankfurt am Mainben a „Önmenedzselés és marketing muzsikuskok számára” c. szeminárium. Ronny Porsch portréja összehasonlító pillantás a külföld felé is.

A művészetnek meggyőznie kell. Ez már az udvari mecénások idejében így volt és az államilag finanszírozott kultúra gyakorlatában is fontos. Egy koncert végén a publikum tetszésnyilvánítása nemcsak a professzionális teljesítmény tiszteletét és elismerését, hanem ugyanakkor a piacnak a művészi kínálatra adott választát is jelenti. Jóllehet ez a kauzális összefüggés máig érvényes, a zenekari muzsikuskok hivatáskepe az idők folyamán lényegesen megváltozott. A német zenekarok krízishelyzetben érzik magukat, a szabadfoglalkozású muzsikuskok száma növekszik.

Emellett a zenekarok tevékenysége már messze nem szorítkozik csupán a koncertéletre. Mint ahogy nemrég a berlini holokauszt emlékmű felavatása alkalmából, a Junge Deutsche Philharmonie fellépésénél kitűnt, időközben az általuk reprezentált népesség társadalompolitikai szereplőivé, követeivé is váltak.

A diploma előtti utolsó szemeszterüket töltő jövőbeli zenekari muzsikuskoknak, szólistáknak és együtteseknek, ebből a háttérből az utat több művészi önállóság felé megmutatni, ez az új képzési prog-

rammal a Frankfurter Zeneművészi Főiskola célja. Ez egyben a főiskola vezetőségének válasza a növendékek kérdéseire, akik intézményüktől egyrészt hatékonyabb marketing- és szponzorálási koncepciót, másrészt erősebb szakmai vonatkozású kínálatot várnak el. Erre az első reakció a művészképzés újrászabályozása volt. A jövőben a korábban elválasztott képzési területek: hangszeres oktatás, karmester-képzés, valamint hangszeres- és énekpedagógia közös alapstúdiumot alkotnak, aminek célja elsősorban a tájékozódás és a saját adottságok felfedezése.